

M.Ö. 2 BİNİN BAŞLARINDA KANIŞ'DE EKONOMİK YAPI

ECONOMIC SITUATION IN KANIŞ IN OF THE 2ND MİLLENNIUM B.C.

Dr. Murat KAYA

ORCID: 0000-0003-4744-4066

Gül KAYA

ORCID: 0000-0002-6697-9552

Özet

Kültepe Kaniş de bulunan tabletlerin vermiş olduğu bilgiler ışığında orta Anadolu'da Kızılırmak çevresinde krallık (rubāum) denilen bir yönetim ile yaşayan küçük topluluklar bulunmaktadır. Bu koloni topluluğunun yaşam şartları, sosyal ve ticari ilişkileri, ekonomik durumları M.Ö. 2 binin başlarında bölgeye gelen Asurlu tüccarlar ile yapılan yazılı antlaşmalar ve ticari belgeler ile bilgi edinilmektedir. Ekonomi için çok önemli olan ticari ilişkilerde karşılıklı maden değişimi ve bu değişimde madenlerin değerlerinin birbirinden çok farklı olduğu işlenmiştir. Madenler bu koloni şehirlerin ekonomisinin temelini oluşturmaktaydı. Ayrıca para değeri karşılığı için amütum adında değerli bir maden kullanılmıştır. Bu çalışmada Kaniş halkının ekonomik yapısı, birinci derece ihtiyaçlarını karşılama ve bunun nasıl gerçekleştirdikleri, bazı tabletlerin incelenmesi ile görülmeye çalışılmıştır. O dönemin ekonomik yapısına ulaşabilmek için uzun yıllar tabletler üzerinde çalışmış, günümüz Türkçesine çeviri yapmış bilim insanlarının çalışmalarından yararlanılmıştır.

Anahtar Kelime: Kültepe Kaniş- Karum, Kültepe tabletleri ticaret ve ekonomi, Asurlu tüccarlar,

Abstract

In the light of the information given by the tablets found in Kültepe Kaniş, there are small communities living around Kızılırmak in central Anatolia with a government called a kingdom (rubāum). Living conditions, social and commercial relations, economic conditions of this colony community information is obtained through written agreements and commercial documents made with Assyrian merchants who came to the region at the beginning of the 2nd millennium BC. Mutual mineral exchange in commercial relations, which is very important for the economy, and the fact that the values of the mines are very different from each other in this exchange are discussed. Mines formed the basis of the economy of these colonial cities. In addition, a precious metal called amütum was used for money value. In this study, it has been tried to see the economic structure of the Kanish people, meeting their primary needs and how they did this, by examining some tablets. In order to reach the economic structure of that period, the studies of scientists who worked on the tablets for many years and translated them into today's Turkish were used.

Keywords: Kültepe Kaniş-Karum, Kültepe tablets trade and economy, Assyrian merchants,

GİRİŞ

Ticaret amaçlı Asur tüccarlarının bu bölgeye geldikleri, bölge kralları ile antlaşmalı ticaret yaptıkları hatta karum'u adı verilen ticaret bölgesi oluşturdukları, zamanla ortak bir sosyal yaşantı içerisinde oldukları bölgede bulunan yaklaşık 23.000 tabletlerden anlaşılmaktadır. Asur tüccarları bölge insanına çivi yazısı ile yazmayı ve okumayı öğretmişlerdir. Daha sonra kaniş halkı kendi dilinde çivi yazısı ile tablet yazmıştır. Özellikle Kaniş Karum'unda bulunan çivi yazılı tabletlerde hem Asur dili hem Hitit dilinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu tabletlerde ticaretle birlikte bazen günlük hayatta önemli olaylar not edilmiştir. Borç senetleri, bonolar, ileriye dönük faizli ödemeler, tarım arazilerinin kiralama kontratı tutanakları ve bunlar üzerinde şahitlerin mühürleri, düğün merasimi ve evlendirme, gibi toplum ekonomik yaşantısını doğrudan etkileyecek kriterlerin not edildiği, bazen en küçük ayrıntıya girerek açıklama yapılmıştır.

Ekonomik durumu toplumların veya bireylerin yaşam konforlarını belirleyen en önemli etkidir. Ticari ilişkilerde ürün alım satışlarının ekonomik düzeyi, toplum yaşantısını doğrudan etkileyecektir. İnsan ihtiyacı daimidir. Bu ihtiyaçlarının her nasıl giderirse gidersin kendi maddi güç içerisinde ekonomik olmasını isteyecektir. Paranın kullanılmadığı topluluklarda dahi karşılıklı takas yolu ile yapılan ticaretle bile ürün değeri gözeterek ekonomikliği ön plana çıkartılmıştır. Örneğin ATHE 32 de '*bir 2 1/3 mina (bakıra 1'er şeqel) ammurum gümüüü ödediler*' (Günbattı C. 2017)

Kaniş halkının ekonomik durumunu özetleyen bir veride 9 kişiye yaklaşık 360 kg., diğer bir veride ise 8 kişiye 540 kg. gümüş gönderilmiştir denilmekte. (J. G. Dercksen 2005)

Bilim adamları ekonomiye tanımlarken insan ihtiyaçlarının sınırsız olduğunu, bu ihtiyaçlarını karşılarken de kaynakları idareli kullanmayı belirleyen bilim olarak tanımlamışlardır. Ne kadar tarih öncesine dayanır bilinmez ama Kültepe tabletlerinin ilk yazılımlarına bakıldığında insan ihtiyaçlarının temelini oluşturan gereksinimlerini ellerinde fazlaca bulunan ürünler ile ihtiyacı olan ürünleri takas yoluyla giderdikleri anlaşılmaktadır. Ekonomide buna trampa denilmektedir. Kaniş de yaşayan insanların mikro ekonomi ve makro ekonomiyi kullandıkları anlaşılmaktadır. Kendi aralarındaki küçük takaslar, ekim yapabilmek için arazi kiralamaları, şartlı ortaklaşa su kullanmaları, ani ihtiyaç durumunda (kız evlendirme) gümüş karşılığında faizle borç almaları, değerli bazı madenleri para karşılığı gibi ürün alım satımında kullanmaları, değerli madenleri finansal güç olarak biriktirmeleri, mikro ekonomiye örnek olarak değerlendirilebilir.

Makro ekonomide ise Asurlu tüccarların kaniş karum'unda yapmış oldukları ticaretle tüccarlardan maden karşılığında kumaş almaları, farklı madenleri değeri nispetinde takasları, özel bir madeni (*Amütum*) para yerine kullanmaları, Kanişlilerin şehir kenarında serbest ticaret bölgeleri oluşturması (Karum), Asur tüccarlarından ürün karşılığında vergi almaları, köprü geçişlerinden vergi almaları, kaniş halkının karum'undan (yönetimden) faizle borç almaları, uluslararası ticaret yapılmaları, makro ekonomiyi uyguladıklarına örnek olarak verilebilir.

Asur tüccarlarının Hatti kolonileri ile yapmış oldukları ticari ilişki her iki bölge insanı için büyük önem taşımaktadır. Tabletler bakıldığında o tarihlerde orta Anadolu'da kayda değer büyük bir krallık hüküm sürmemektedir. Ege kıyılarında, Troya VI, Luviler, doğuda Urartular, güneyde Asur krallıkları bulunuyor olsa da orta Anadolu'da sonradan adlandırdıklarına göre Hatti topluluğu koloni polis şehirleri oluşturmuşlardır. Asurlu tüccarlar

bugünkü Suriye'nin güneyinden daha kuzeye ticaret yapmak amacıyla gelmişlerdir. Asur krallığı bu koloni şehirlerine göre güçlü olsalar da bu koloniler karşısında söz sahibi ve üstünlük sağlayamamışlardır. Küçükte olsa koloni krallıkları (rubāum) buna müsaade etmemişlerdir. Bunun en açık örneği, başta Kaniş olmak üzere Asur ticaret kervanlarının şehir içerlerine alınmayışı ve onlar için şimdiki tabirle serbest ticaret bölgeleri (Karum *bēt tamkārīm*) oluşturmalarıdır. Bu tüccarlar için belirli bir sosyal yaşam, ticari faaliyeti sürdürülebilme, (vergi, borçlanma), gibi belli başlı kurallar getirmişler ve uygulamışlardır.

Kaniş'te bulunan tabletler bilgisinde Asur tüccarlarının mallarının büyük çoğunluğunu Kaniş Karum üzerinden pazarladığı anlaşılmaktadır. Kaniş kolonisi de orta Anadolu özellikle Kızıllırmak çevresinde bulunan Puruşhattum, Wahşuşana, Şalatuwar, Hurmana, Kuşşara, Hattuşa, Zalpa gibi koloni şehirleri ile karşılıklı ticari ürünler gerçekleştirmişlerdir. Günümüzde de ekonomi tanımı uygulaması bir ürünün üretiminden tüketime kadar geçen evrelerde en uygun ticari para değerinde olması istenir. Kaniş –Karum'inde bulunan tabletlere göre bu ticari ekonomi net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Ülke ekonomisini doğrudan etkileyecek bir başka ticari ilişki dış ülkeler ile yapılan ticaretin etkileridir. Kaniş halkı değerli madenlerin büyük çoğunluğunun kendilerinde olmasını ve ticarete kullanılan bu madenlerin ileride ülke ekonomisi açısından ne kadar elzem olduğunun farkında oldukları anlaşılmaktadır. En değerli madenin altın olduğunu bu madenin stratejik bir durumu söz konusu olduğundan, Asur tüccarlarının kontrolsüz ülke dışına çıkarması durumunda sorumluların öldürüleceğinden bahsetmektedir. (Kt. 79/k 101)

Kt. 79/k 101 ¹ *um-ma wa-ak-lum-ma* ² *a-na ka-ri-im* ³ *Ka-ni-iški* ⁴ *qi-bi-ma tu-pa-am* ⁵ *ša di-in a-limki* ⁶ *ša a-šu-mi KU.GÍ* ⁷ *ša ni-iş-pu-ra-ku-nu-ti-ni* ⁸ *tu-pu-um šu-ut a-ku-uş* ⁹ *a-šu-mi KU.GÍ i-şuur- tam* ¹⁰ *u-la ne-şu-ur* ¹¹ *a-wa-tum ša KU.GÍ* ¹² *pa-ni-a-tum-ma* ¹³ *a-hu-um a-na a-hi-im* ¹⁴ *a-na ši-mi-im* ¹⁵ *i-da-an* ¹⁶ *ki-ma a-wa-at* ¹⁷ *na-ru-a-im* ¹⁸ *DUMU A-şur šu-um-şu* ¹⁹ *KU.GÍ a-na A-ki-di-im* ²⁰ *A-mu-ri-im* ²¹ *u Şu-bi-ri-im* ²² *ma-ma-an* ²³ *la i-da-an* ²⁴ *ša i-du-nu* ²⁵ *u-la i-ba-la-a-t*

“¹⁻⁴ Kaniş kārūm'una wakkum şöyle söyler: ⁴⁻⁸ ‘Altınla ilgili size gönderdiğimiz Asur şehrinin kararı hakkındaki tablet; o tablet iptal edilmiştir. ⁹⁻¹⁰ Altınla ilgili herhangi bir karar tespit etmedik. ¹¹⁻¹² Altın hakkındaki önceki karar hala geçerlidir. ¹³⁻¹⁵ (Asurlular) kendi aralarında altın satabilirler. ¹⁶⁻²³ (Fakat) stelin sözleri gereğince kim olursa olsun hiçbir Asurlu Akadlı'ya, Amurrulu'ya veya Subarlı'ya altın satmayacak. ²⁴⁻²⁵ Kim böyle yaparsa canlı kalmayacak.’” (Sever H. 1990a-. K.R. Veenhof 1995)

Kaniş ve Asur tüccarları arasında yapılan ticari ilişkilerde şartlar gereği senet, kira sözleşmesi, vergi, para akışı, ürün maliyeti, ürünün gelecek değeri düşünülerek faiz eklenmesi, fazi süresi, şirket ortaklığı, satışlarda gerektiğinde indirim gibi ticaretin getirdiği uygulamalar yapılmış ve bu antlaşmalar tabletler ile yazılı olarak belgelendirilmiştir.

1. Senet

V. Donbaz (1989) çalışmasında, koloni devrinin ilk dönemlerinden başlayarak Kaniş'te hüküm sürmüş 10 kadar kralın isimlerini *iqqāti* belgeleri olarak değerlendirilen kontratlarda mühürleri ile isimlerinin geçtiğini belirtmektedir. Burada kralların karşılıklı diğer ülke kralları ile (Mama kralı Anum-hirbi,) senet imzaladıkları anlaşılmaktadır. (Günbattı C. 2017)

Özgüç araştırmasında, Kaniş *kārum*'unun II ve Ib tabakalarında aniden bir yangının çıktığını insanların çok acele evden ayrıldığını ve fırınlanmak için fırına verilen yazılı tabletlerin olduğundan bahsetmektedir. Bu tabletlerin içeriğinde tüccarların ticari ve hukuki girişimleriyle ilgili borç senetlerini ve mahkeme kayıtları olan tabletler bulmuştur. (Özgüç T. 1986)

Kaniş karum'unda ki tüccarlar Asur'daki eşleri veya kız kardeşleri onların bir iş ortağı gibi her türlü ticari ve hukuki işlerini yapıyor, gelir ve giderlerini kontrol ediyorlardı. Bunlardan birisi Kaniş'in büyük tüccarlarından Ennum-Aşşur'un karısı Nuhşatum'dur. Kocası bir mektubunda onu,

AKT 3, 80: ²⁶ ki-ma KU.BABBAR ma-dam-ma ²⁷ ag-t[a-a]m-ru mi-šu-um a-wa-tim ²⁸ li-[la-tim] ta-aş-tana- pi-ri-im.

“çok para harcadığın (hakkında) niçin aptalca şeyler yazıyorsun” diye azarlamaktadır. Diğer bir mektubunda da Nuhşatum'a şöyle yazmaktadır:

AKT 3, 79: ¹⁸ i-na dUTUşi tu-pi-i ¹⁹ ta-ša-me-i-ni pa-ši ²⁰ na-ki-pi i-ş-ra-tim ²¹ še-na-tim si-si-ni ²² a-ni-ki mi-ma še-na-tim ²³ ša za-ak-ri-im ²⁴ a-na ha-ra-ni-a ²⁵ a-na wa-şa-i-a še-bi4-lim ²⁶ na-ab-ri-a-tim ša i-latim

²⁷ u ki-ta-a-am ²⁸ ra-bi-tam še-bi4-lim

Mektubumu dinlediğin günde baltaları, çekiçleri, kemerleri, ayakkabıları, süpürgeleri (?), çeşitli erkek ayakkabılarını seyahate çıkışına kadar buraya gönder. Nabritum torbalarını ve keten (torbayı da) buraya gönder.”

Kanişin en tanınmış tüccarlarından Usur-şa-İştur'un iş yerinde çok sayıda tablet arşivler bulunmuştur. Bir tablette Usur-şa-İştur'un kız kardeşleri Şimat-Su'en ve Akadia da ticari faaliyetleri içinde yer aldıkları anlaşılmaktadır. Gerektiğinde kadınların da mühürledikleri senetler korunmak üzere kendilerine bırakılıyordu. *Bēt ālim* “şehir dairesi”, *bēt līmim* “limum dairesi” gibi resmi kurumlar ile işlemler yapıyorlardı.

Bir başka tablet (Kt. o/k 40) da ekonominin temelini oluşturan ticari ilişkilerde yine ön plana çıkan bir kadın alıcının ve alış gereği senet düzenlenmesi, bu senetlerin resmiyet kazanması için mühürlenmiştir. Madawada adlı kadının yapmış olduğu ticaret (Albayrak İ. 1998)

Kt. o/k 40 ¹ KİŞİB İ-ri-ši-im KİŞİB Ha-pu-a-šu ² KİŞİB Pe-ru-a KİŞİB Ta-mu-ri-a ³ KİŞİB Ta-li-a KİŞİB İ-a-ta-al-ka ⁴ 1 ma-na KU.BABBAR 30 na-ru-uq ⁵ . ŠE . GIG 60 NİNDA ⁶ i-še-er Ta-mu-ri-a ⁷ Ta-li-a ⁸ u İ-a-ta-al-ka ⁹ a-ši-ti-šu ¹⁰ Ma-da-wa-da ti-šu ¹¹ i-ş-tu ha-mu-uş-tim ¹² ša ka-ši-im ša qa-te ¹³ İ-ku-pi-a İTU.KAM ša sa-ra-dim ¹⁴ li-mu-um ša qa-te ¹⁵ En-na-Su-en ⁶ u-ṭa-ṭam ¹⁶ a-na ši-bi4-it ni-ga-lim ¹⁷ i-du-nu KU.BABBAR a-na ¹⁸ ha-ar-pi-im! i-ş-qu-lu šu-ma ¹⁹ la i-ş-qu-lu 1 ma-na-um ²⁰ . ma-na i-sa-hu-ur-šu-nu-ti ²¹ KU.BABBAR i-qa-qa-ad ²² i-na ka-ar-pi-ti-im ša Ma-da-wa!-da ²³ i-ma-da-ad ²⁴ šal-mi-šu-nu ²⁵ ra-ki-is

¹ İrişum'un mührü, Hapuaşu'nun mührü, ² Perua'nın mührü, Tamuria'nın mührü ³ Talia'nın mührü, Yatalka'nın mührü. ⁴⁻¹⁰ Tamuria, Talia ve karısı Yatalka'dan Madawada 1 mina gümüş, yarısı arpa yarısı buğday (olmak üzere) 30 çuval tahıl ve 60 ekmek alacaktır. ¹¹⁻¹⁵ İkuppia'dan sonraki kaşşum-memurunun haftasından itibaren, şa sarratim ayı; Enna-Su'en'i takip eden limum'un senesi. ¹⁵⁻¹⁷ Tahılı orak tutma zamanında verecekler. ¹⁷⁻¹⁸ Gümüşü (ise) hasat zamanında ödeyecekler. ¹⁸⁻²⁰ Eğer ödemezlerse bir mina'ya . mina ilave edecekler.

21-25 *Gümüş onların hayatta olanlarının başlarına bağlanmıştır.(Tahılı) Madawada'nın olcu kabı ile ölçekler (ler).” (Albayrak İ. 1998)*

Ticari ilişkilerin bir döneminde Karum farklı bir söz sahibi olmuştur. Asurlular arasında (şibtum kīma awāt kārīm) faiz oranı yıllık %30 uygulamışlar, yerlilere bazen %100 lere kadar çıkartmışlardır.

AKT 3, 7 ¹ 2 1/2 ma-na KU.BABBAR ² şa-ru-pa-am i-še-er ³ A-mur-A-şur ⁴ u Ta-am-ri-a ⁵ En-um- A-şur ⁶ i-şu i-ş-tu ⁷ ha-mu-u-ş-tim ⁸ şa I-tur₄-DINGIR ⁹ a-na 10 ha-am-şa-tim ¹⁰ i-şa-qu-lu ¹¹ şu-ma la i-ş-qu-lu ¹² 3 GIN.TA şı-ib-tam ¹³ i-na ITI.KAM a-1 ma-na-im ¹⁴ u-şu-bu KU.BABBAR ¹⁵ i-qa-qa-ad şal-mi-şu-nu ¹⁶ u ke-ni-şu-nu ¹⁷ ra-ki-is ¹⁸ IGI A-şu-a-ah-şu ¹⁹ IGI Pe-ru-a-li ²⁰ IGI Ha-pu-a-şu

¹⁻⁶ “Ennum-Aşşur Amur-Aşşur ve (yerli) Tamria'dan 2. mina saflaştırılmış gümüş alacaktır.⁶⁻¹⁰ İtūr-ilī'nin haftasından itibaren 10 hafta ilerisinde ödeyecekler. ¹¹⁻¹⁴ Eğer ödemezlerse (her 1 mina için) ayda 3 şeqel gümüş ilave edecekler. ¹⁴⁻¹⁷ Gümüş (borç) onların (mali bakımdan) sağlam ve (yasal olarak) sorumlu olanların başlarına bağlıdır. ¹⁸⁻²⁰ şahitler: Aşuahşu, Peruali, Hapuaşu.”(Günbattı C.)

Bir başka ticari ilişkide yapılan borç senedinden ailenin yetişkin üyeleri de sorumlu olduğu bilinmektedir. (Günbattı C.) Altı yerlinin bir Asurlu'ya borçlu oldukları 12. mina (yaklaşık 5-6 kg.) saflaştırılmış gümüşe ilişkin bir senette kefalet formu,

“gümüş (borç) onların (mali bakımdan) sağlam ve (hukuken) sorumlu olanların başlarına, evlerine ve kapılarına bağlıdır”

AKT 3, 10: ¹⁷ ... KU.BABBAR ¹⁸ i-qa-qa-ad ¹⁹ şal-mi-şu-nu u ke-ni-şu-nu ²⁰ i-Eti-şu-nu ²¹ u ba-a-bi₄-şu-nu ²² ra-ki-is

Kt. g/k 12b Tablette ihtiyaca binaen belirli olması için Peruwa'nı ölçüsü şartı koşularak Arpa ödünç alınmasını ve hasat zamanı aynı Kaniş ölçüsü ile arpa borcunun ödenmesi üzerinde durulmaktadır.

Kt. g/k 12b ¹ 6 na-ru-uq ² şe-am i-še-er ³ Şar-ni-ka-an Ha-ar-şa-a ⁴ Şa-ri-u-man ⁵ Şe-wi-i-ş-mi-i ⁶ me-ra-şu Şi-şa-ah-şu-şar ⁷ u Di-ik-şar ⁸ Şa-ra-bu-nu-wa ⁹ i-şu şe-am ¹⁰ i-na ha-ar-pi ¹¹ i-na ka-ar-pi-tim ¹² şa Pe-ru-wa ¹³ i-na Ka-ni-iş ¹⁴ i-ma-du-du ¹⁵ şe-um i-qa-qa-ad ¹⁶ şal-mi-şu-nu ki-ni-şu-nu ¹⁷ ra-ki-is ¹⁸ İGİ A-ta-li ¹⁹ İGİ Şu-pi-ah-şu ²⁰ İGİ Ki-ka-ar-sa-an

¹⁻⁹ Şarnikan, Harşa, Şariuman, Şişahşuşar'ın oğlu Şewişmi ve Dikşar'dan Şarabunuwa 6 cuval arpa alacaktır.⁹⁻¹⁴ Arpayı hasat zamanında Peruwa'nın ölçüğü ile Kaniş'te ölçekler.¹⁵⁻¹⁷ Arpa onların (mali bakımdan) sağlam ve (yasal olarak) sorumlu olanların başlarına bağlıdır. ¹⁸⁻²⁰ şahitler: Atali, Şupiahşu, Kikarşan.”

Kt. o/k 52 tabletinde ekilebilir bir sulamalı arazinin satışı (eqlum) ve sonrasında sulama suyunun (mā'ē şiqītim) ortaklaşa kullanılacağına dair bir antlaşma senedi bulunmaktadır. Bahçe satışından vazgeçilmesi durumunda ceza olarak ödenecek gümüş miktarı belirlenmiştir. Buradan bahçe alım satımı ve kiralama gibi ticari bir antlaşma yapılmıştır.

Kt. o/k 52 ¹ KIŞİB Ku-bi-da-ah-şu ² KIŞİB Şa-da-a[h-ş]u GAL [...] ³ şa [ru]-ba-im KIŞİB Ku-[ra] ⁴ KIŞİB Ha-al-ki-a-şu ⁵ KIŞİB Du-şu-la ⁶ 4 eq-[la-tim] ⁶ u ki-ri-a-am şa te-hi ⁷ eq-la-ti-şu-ma Ku-bi-daah- şu ⁸ a-na A-şu-at a-na ⁷ ma-na ⁹ KU.BABBAR i-di-şi-na mi-ma ¹⁰ ma-e şı-qi-tim ¹¹ şa i-luku- ni şa ki-la-li-şu-nu-ma ¹² şu-ma / Ku-bi-da-ah-şu ¹³ i-ba-la-ka-at ¹⁴ ma-na KU.BABBAR ¹⁴ a-na A-şu-at i-şa-qal ¹⁵ şu-ma A-şu-at / i-ba-la-k[a-at] ¹⁶ 7 ma-na

KU.BABBAR ši-im [ki-ri-im s] ¹⁷ eq-la-tim i-ta-ba-al-[ma] ¹⁸ 7 ma-na KU.BABBAR a-na Ku-bi-da-[ah-šu] ¹⁹ i-ša-qal

“¹⁻⁵ Kubidahşu’nun mührü; kralın [.....] amiri Şadahşu’nun muhrü; Kura’nın mührü; Halkiaşu’nun mührü; Duşula’nın mührü. ⁵⁻⁹ Kubidahşu dort tarla ve tarlalarına bitişik olan bir bahçeyi Aşuat’a yedi mina gumuşe sattı. ⁹⁻¹¹ Akan sulama suyunun tamamı her ikisininindir. ¹²⁻¹⁴ Eğer Kubidahşu sözleşmeyi bozarsa, Aşuat’a on dört mina gümüş ödeyecek. ¹⁵⁻¹⁹ Eğer Aşuat sözleşmeyi bozarsa, bahçe ve tarlaların fiyatı olan yedi mina gümüşü verecek ve Kubidahşu’ya yedi mina gümüş daha ödeyecek.” (Albayrak İ. 2001- (Günbattı C.)

2.Vergi

Asurlu tüccarlar Anadolu’ya kervan ile yaptıkları ticaret ürünlerine yol boyunca farklı türde belirlenmiş vergiler ödemek zorunda idiler. (K.R. Veenhof 1972, s. 219 v. d.; S. Bayram 1993), s. 6-13.

Asur tüccarları taşıdıkları malın cinsine göre çıkış gümrük vergisi (*waşitum*) öderlerdi. Kalay için 1/120 oranında vergi ödemişlerdir. (K.R. Veenhof 1972, s. 30-33)

Ayrıca yol boyunca kervancı başının harcamalar için küçük parçalardan oluşmuş *el kalayı* (*annak qātim*) denilen bir miktar kalay bulunurdu. Bunlar yol boyunca geçilen şehirlerde “*yol vergisi*” (*dātum*) olarak verilirdi. Yol vergisinin miktarı için ise

Kt. n/k 794: ¹⁷ ki-ma a-bi-ka-ma ¹⁸ i-na e-li-tim ¹⁹ e-li-tim 12 GIN.TA ²⁰ AN.NA ta-la-qe i-na ²¹ wa-ri-ti-im 1 . GIN.TA KU.BABBAR ²² i-na e-ma-ri-im ²³ ki-ma a-bi-ka ta-ka-al ²⁴ wa-at-ra-am mi-ma ²⁵ la ta-la-qe.... (S. Çeçen- K. Hecker 1995, s. 85).

“Baban gibi, yukarı gelen (her) kervandan 12’şer şeqel kalay alacaksın. Baban gibi, (her) aşağı giden (kervandan) eşek başına 1’er şeqel gümüş yiyeceksin. Daha fazla bir şey almayacaksın.”

Kaniş’e gelen kervanlar saraya % 3 nispetinde “gümrük vergisi” (*nishatum*) öderdi. Kalayın fiyatı Kaniş’te Asur’dakinden iki kat daha fazlaydı. Bu durumda tüccarlar kalaydan % 100 kar ediyordular. (Günbattı C.)

Wahşuşana’dan Şalatuwar’a, oradan da Puruşhattum’a giden bir kervandaki görevliler ve eşekler için yapılan harcamaların kaydedildiği bir masraf listesinde (AKT 3, 34), köprü (titürum) geçişinde her bir eşek için *nishatum* vergisi olarak 15’er şeqel bakır ödenmektedir. Bir diğer listede de (Kt. t/k 1), bir nehir kenarında katır için 2 *mina* bakır ödendiği belirtilmektedir.

Bir metinde (Kt. j/k 174) göre, Wahşuşana’ya kadar yol vergisi olarak kervandaki 26 eşekten her biri için . *mina* 6 şeqel bakır ödenmiştir. (Günbattı C.)

qaqqadātum denilen vergi, “baş, kafa” anlamındaki qaqqudum kelimesinden türetilmiş olmasından da anlaşıldığı gibi, bir çeşit kafa vergisi idi. Bu vergi kervanlardaki her bir şahıs başına 5 ile 15 şeqel kalay arasında değişen miktarlarda alınıyordu.

“On” anlamındaki eşrum kelimesinden türetilmiş olan i/eşrātum %10 nispetinde alınan bir vergiydi. i/eşrātum, (Günbattı C.)

Kervanların Asur’dan Anadolu’ya veya Kaniş’ten Asur’a gitmek üzere ayrıldığında 1/120 nispetinde ödenen waşitum ile kervan girişlerinde ödenen ēribtum bir çeşit ihraç ve ithal vergileri idi. (Günbattı C.)

Tabletlerde sık geçen vergilerden birisi de 1/60 nispetinde ödenen şaddu'utum idi. Anadolu'dan Asur'a götürülen malların *nishatum* ve şaddu'utum vergilerinin ödenmiş olduğu vurgulanmaktadır. (Günbattı C.)

Yine AKT 3, 34 tablete göre kervanların yol boyunca kendileri ve eşekleri için farklı ödedikleri vergilerden bahsedilmektedir.

AKT 3, 34 ¹ *iš-tu Wa-ah-šu-ša-na* ² *a-di Ša-la-tu-a-ar* ³ *1 5/6 ma-na 5 GIN.TA URUDU* ⁴ *lu da-a-tum lu u-ku-ul-ti* ⁵ *ANŠE lu E ub-ri-im* ⁶ *ik-šu-ud-ni-a-ti / a-ha-ma* ⁷ *1/3 ma-na. TA i-na* ⁸ *ti-tu-ri-im i-na ANŠE* ⁹ *i-su-hu 2 ma-na URUDU* ¹⁰ *u-ku-ul-ti ANŠE.Hİ.A* **11** *i-na Ša-la-tu-a-ar* ¹² *2 1/2 ma-na. TA a-di* ¹³ *Pu-<ru>-uš-ha-tim* ¹⁴ *ik-šu-ud-ni-a-ti* ¹⁵ *15 GIN.TA i-na* ¹⁶ *ti-tu-ri-im* ¹⁷ *ni-is-ha-tim ša ANŠE* ¹⁸ *i-su-hu 1 1/2 ma-na* ¹⁹ *i-na Pu-ru-uš-ha-tim* ²⁰ *u-ku-ul-ti ANŠE u* ²¹ *šu-ha-ri-im* **22** *2 1/2 ma-na URUDU a-na qa-ti* ²³ *Ar-wa-na-ah-šu* ²⁴ *a-di-in*

"¹⁻⁶ *Waḫṣuṣana*'dan *Şalatuwar*'a kadar her bir (eşek) hem yol- vergisi, hem eşek (ler) in yemi hem de han (ücreti) bize 115 şeqel bakıra mal oldu. ⁶⁻⁹ Ayrıca, köprüde her bir eşek için 20 şeqel (bakır) aldılar. ⁹⁻¹² *Şalatuwar*'da eşeklerin yemi 2 mina bakıra (mal oldu). ¹²⁻¹⁴ *Puruṣhattum*'a kadar her bir eşek bize 2 1/2 mina (bakıra) mal oldu. ¹⁵⁻¹⁸ Köprüde gümrük vergisi olarak her bir eşek için 15 şeqel (bakır) aldılar. ¹⁸⁻²¹ *Puruṣhattum*'da eşek (ler) in ve adamların yiyeceği (için) 1 . mina (bakır ödendi). ²²⁻²⁴ 2 . mina bakırı *Arwanahşu*'ya verdim."

Bir diğer gümrük vergisi ise C. Günbattı'nın kanişte 2000 yılı kazılarında buldukları Tablet (Resim 1) de Kaniş ile Asur ticaret kolonileri arasında hukuki antlaşma metinleri bulunmaktadır. Tablette bir satırında kumaş ticaretinin yapıldığını ve gümrük vergisinin ödenmesi gerektiği belirtilmektedir.

78 Kt. 00/k 6 ve Kt. 00/k 10: (Günbattı C. 2004,) s. 249-268.

Ön

arka

Kt. t/k 1 ²² *5 ma-na URUDU a-na E wa-ab-ri* ²³ *5 ma-na ša-du-a-tam* ²⁴ *a-na E ka-ri-im aš-qul* ²²⁻²⁴ *5 mina bakırı kārūm dairesine şaddu'utum vergisi (olarak) ödedim.* (Günbattı C.)

3. Faiz

Günümüzde faiz sistemi başta paranın zaman değerini ön planda tutmaktadır. M.Ö. II bininci yüzyılda paranın veya karşılıklı kullanılan malın zaman içerisinde değer kaybı olamayacağı düşünülmektedir. Tabletler incelendiğinde daha çok ürün takası şeklinde bir ticari

ilişki bulunmaktadır. Bu karşılıklı ürün takası da güvensizlik mi hakim bilinmiyor ama bir ürünün ileriki tarihte karşılığının ödenmesinden başka fazlaca ödenmesi veya ikinci bir üründen ek ödenme istenmektedir. Günümüzde basit faiz sistemi uygulaması belirli bir zaman dilimi ve yüzde faiz oranı üzerinden hesap yapılmaktadır. Kaniş ve Asur tüccarlarda malları ile ilgili ileriye dönük belirli bir tarihte faiz istemekteler.

ICK 2, 54: de Yapılan ticarete Bakırın hasat zamanına kadar Kaniş'e ulaştırılmasını aksi takdirde faiz uygulanacağını belirtmektedir.

¹ [4 GU] URUDU SİG5 ² [ša T]a-ri-ta-a[r] ³ [2] GU 30 ma-na URUDU ⁴ [ša] ša-ad-wa-na-am ⁵ la u-ka-lu ⁶ ŠUNİGİN 6 GU 30 ma-na ⁷ i-še-er ⁸ İd-na-a-a ⁹ DUMU Za-li-a ¹⁰ İm-di-DINGIR i-šu ¹¹ iš-tu ha-muš-tim ¹² ša A-la-hi-im ¹³ DUMU İ-di-Su-en₆ ¹⁴ u E-na-ma-nim ¹⁵ İm-di-lum a-na ¹⁶ Tu-ur-hu-mi-it ¹⁷ şu-ha-ar-šu / i-ša-par ¹⁸ a-na Ka-ni-iş / a-na ¹⁹ ni-ga-li-im URUDU ²⁰ u-ša-ak-ša-dam şu-ma ²¹ [la] uş-ta-akşi- dam ²² [ki-m]a a-wa-at ²³ [ka-ri-im 1 1/2 ma]-na. TA ²⁴ [ši-ib-tam a-na] ²⁵ 1 GU.tim / u-[ša-ab] (Şahitler). (J.G. Dercksen 1996, s. 184).

“Taritar’dan 4 talent iyi cins bakır ve hematit icermeyen 2 talent 30 mina bakır; toplam 6 . talent bakır İmdilum Salia’nın oğlu İdnāya’dan alacaktır. İddi (n)-Su’en’in oğlu Alāhum ve Ennam- Anum’un haftasından itibaren, İmdilum uşağını Turhumit’e gonderecek. Bakır hasat zamanına kadar Kaniş’e ulaştırılacak. Eğer (zamanında) ulaştırılmazsa o, kārūm’un kararı gereğince her bir talent için ayda 1 . mina (faiz) ilave edecek. (şahitler).”

Yine bir başka AKT 3, 45 tablette, ticarete amutum, gümüş ve bakır ile karşılıklı ticaret yaptıklarını, aralarında değer farkı olduğunu ister istemez fazi ödemek zorunda kaldığından bahsetmektedir. ¹⁹⁻²³ satırında ‘her 1 mina’ya 1’er şeqel faizle Aşşur-bāni’nin oğlu Şū-İştār’dan 10 talent bakır aldım’ denilmektedir.

AKT 3, 45 ¹⁰ a-mu-tam i-na ma-tim ¹¹ qe-er-bi-tim aš-me-ma ¹² a-na ma-tim qe-er-bi-tim ¹³ e-ru-ub-ma a-mu-tam aš-a-ma ¹⁴ qa-at-ka ša-ak-na-at ¹⁵ ki-ma KU.BABBARap-ka la ka-aš-[d]u-ni ¹⁶ a-mu-tam i-na ¹⁷ Ša-la-tu-ar e-zi-ib-ma ¹⁸ a-na Wa-ah-šu-ša-na e-ti-iq-ma ¹⁹ 10 GU URUDU 1 GIN.TA ²⁰ 1 ma-na. TA iš-ti Šu-[İştār] ²¹ DUMU A-şur-ba-ni a[l-qe]-ma ²² a-na Ša-la-tu-ar u-bi-ilş-ma ²³ a-şar a-şi-um ib-şi-u a-diin- ma ²⁴ a-mu-tam a-na Wa-ah-šu-ša-na ²⁵ ub-lam-ma a-na Šu-İştār a-di-in-ma ²⁶ Šu-İştār-ma a-şar ta-da-nim ²⁷ i-ti-di-in i-ša-ha-ti-a ²⁸ i-zi-iz-ma tıp-pa-am ša ka-ri-im ²⁹ li-qe-ma şu-ma a-mu-tum ³⁰ i-na Wa-ah-<şu>-ša-na la i-na-di-nu ³¹ u la-li-ik-ma a-mu-tam ³² a-ni-ša-am lu-ub-lam.

“¹⁰⁻¹³ İc Ülke’de amütum olduğunu duydum ve İc Ülke’ye gidip amütum satın aldım. ¹⁴ Sen (şimdi) hak iddia ediyorsun. ¹⁵⁻¹⁸ Senin gümüşün yetmediği için, amütum’u şalatuar’da bıraktım ve Wahşuşana’ya gittim. ¹⁹⁻²³ (Orada) her 1 mina’ya 1’er şeqel faizle Aşşur-bāni’nin oğlu Şū-İştār’dan 10 talent bakır aldım ve onu şalatuar’a getirdim ve aşı’um’un bulunduğu yerde sattım. ²⁴⁻²⁵ (Sonra) amütum’u Wahşuşana’ya getirdim ve onu Şū-İştār’a verdim. ²⁶⁻²⁷ Şū-İştār da onu satabileceği yerlerde sattı. ²⁷⁻³² Bana destek ol; kārūm’un mektubunu al ve eğer onlar amütum’u Wahşuşana’da satmadılar ise, ben gidip amütum’u buraya getireyim.”(Günbattı C.)

Yine bir başka **AKT 3, 5** tablette, Günümüzde düzenlenen borç senedi benzeri şekilde, ödeme miktarı kime ne şekilde ve şahitler dahilinde de evraklar düzenlenmiştir. Belirli bir süre sonra ödenmesi istenmekte aksi, takdirde her bir mina için ayda bir *şeqel* faiz ilave edileceğinden bahsedilmektedir.

AKT 3, 5 Ön yüz 1/3 ma-na 5 GIN, KU.BABBAR şa-ru-pa-am, i-şe-er / A-şur-ma-lik, Dan-A-şur i-şu, ⁵ i-ş-tu ha-mu-uş-tim, şa Kur-ub-İstar, a-na 10 ha-am-şa-tim, i-şa-qal, **K. şu-ma la i-ş-qul, Arka yüz.** 1 .GIN.TA, a-na 1 ma-na-im, ş-i-ib-tam, i-na ITI.KAM-im, u-şa-ab ITI.KAM, ¹⁵ qa-ra-a-tim li-mu-um, I-li-dan ,GI Er-ra-şu-lu-li, IGI A-şur-du-ri

¹⁻⁴ *Aşşur-malik'ten Dān-Aşşur 1/3 mina 5 şeqel saflaştırılmış gümüş alacaktır. 5-8 (Gümüşi) Kurub-İstar'ın haftasından itibaren 10 hafta içerisinde ödeyecektir. 9-14 Eğer ödemezse her bir mina için ayda bir şeqel faiz ilave edecektir. 14-16 Qarratum ayı, İli-dān'ın senesi. 17-18 Erraşulūlī'nin huzurunda, Aşşur-dūri'nin huzurunda.*”

Yine bir başka **AKT 3, 7** tablette gümüş borçlanmakta ve diğer senetlerde de olduğu gibi 10 hafta süre tanınmaktadır. Burada saf gümüş olduğundan ödenmemesi durumunda her bir mina için ayda üç *şeqel* faiz ilave edeceğinden, bahsetmektedir. Bu değerinde faiz olarak %60 yapmaktadır.

AKT 3, 7 ¹ 2 1/2 ma-na KU.BABBAR ² şa-ru-pa-am i-şe-er ³ A-mur-A-şur ⁴ u Ta-am-ri-a ⁵ En-um- A-şur ⁶ i-şu i-ş-tu ⁷ ha-mu-uş-tim ⁸ şa I-tur₄-DINGIR ⁹ a-na 10 ha-am-şa-tim ¹⁰ i-şa-qu-lu ¹¹ şu-ma la i-ş-qu-lu ¹² 3 GIN.TA ş-i-ib-tam ¹³ i-na ITI.KAM a-1 ma-na-im ¹⁴ u-şu-bu KU.BABBAR ¹⁵ i-qa-qa-ad şal-mi-şu-nu ¹⁶ u ke-ni-şu-nu ¹⁷ ra-ki-is ¹⁸ IGI A-şu-a-ah-şu ¹⁹ IGI Pe-ru-a-li ²⁰ IGI Ha-pu-a-şu

¹⁻⁶ *“Ennum-Aşşur Amur-Aşşur ve (yerli) Tamria'dan 2 1/2 mina saflaştırılmış gümüş alacaktır. 6-10 İtūr-ilī'nin haftasından itibaren 10 hafta içerisinde ödeyecekler. 11-14 Eğer ödemezlerse (her 1 mina için) ayda 3 şeqel gümüş ilave edecekler. 14-17 Gümüş (borç) onların (mali bakımdan) sağlam ve (yasal olarak) sorumlu olanların başlarına bağlıdır. 18-20 şahitler: Aşuahşu, Peruali, Hapuaşu.”*

Kültepe tabletlerinde sıkça geçen ve çok değerli olduğu tahmin edilen ve ticari ilişkilerde kullanılan *amūtum* dur. Asurlu tüccarlar ekonomik yönünü düşünerek ticari olarak kullanmış ve yüksek kar sağlamışlardır.

Kaniş Karum'unda Asurlu Tüccarlar ferdi olarak iş yapmakla birlikte ortak ticari şirket kurarak daha ekonomik bir yapı oluşturmuşlardır. ICK 1, 1'deki metinde (Günbattı C.)

dört tüccar *amūtum* ticareti yapmak için 20 minalık bir fon oluşturmuşlardır.

5 Kt. 88/k 97b de faizli borçlanarak kız kardeşlerinin düğününde yapılacak masrafların hesabı yapılmaktadır.

Mannum-balum-Aşşur ve şū-Zuzu, Pilah- İstar'a dediler ki tüccar dairesine (*bēt tamkārim*) git bizim sözümüz olduğunu söyle ve onlardan düğün masrafı kadar faizle gümüş al. Düğünü yap. Gümüş ve faiz ödeme zamanı gelince de babamızın firmasının stokunda ki gümüşünden al ve tüccar airesine geri öde. (Çeçen S. 1995).

Yine bir başka KT 7-a, No. 73 tablette, Buzuzum adında bir kişi 4 mina gümüş borcuna karşılık 2 ½ mina gümüş faiz istemektedir. (Gümüş, A. 2019)

KT 7-a, No. 73: KIŠIB Ì-lí-iš-tí-kál, KIŠIB Lá-qé-ep KIŠIB A-šur-DU₁₀ ša i-na 4 ma-na KÙ.BABBAR ú ši-ba-sú i-šé-er, ⁵ Bu-zu-zi-im A-šur-SIPA, i-šu-ú-ni Áš-qú-dí-a, ù Lá-qé-ep A.y. qá-ta-tù-ni, 2 ½ ma-na KÙ.BABBAR, ¹⁰ i-na ši-ib-tí-šu A-šur-SIPA il₅-qé

Tabletin tercümesi

(1-2) İliş-tikal'in mührü, Lā-qēp'in mührü, Aššur-tāb'm mührü. (3-8) Buzuzum'un üzerinde bulunan, Ašqūdiya ve Lā-qēp'in kefil olduğu Aššur-re'ī'nin 4 mina gümüşü ve fāizi hakkında: (9-11) Aššur-rē'ī 2 ½ mina gümüşü onun fāizine mahsuben aldı.

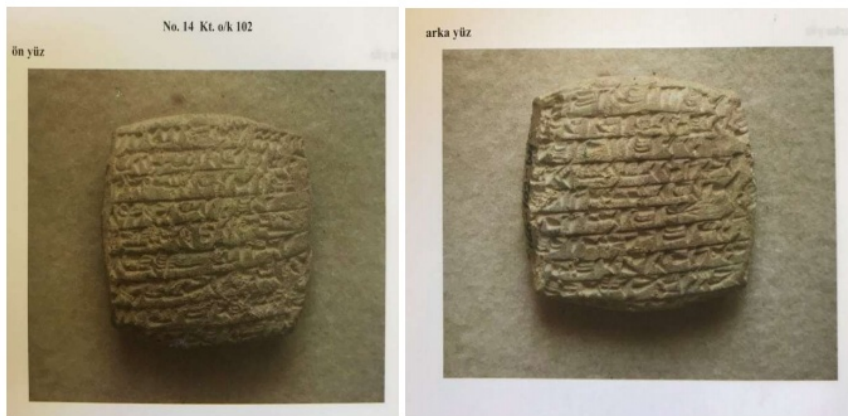
4 .Ticari Ortaklık

Yine ticari bir ortaklıkta kar paylaşımı üzerinde durulmaktadır. Karşılıklı ticarete ana unsuru gümüş madeni oluşturmaktadır. Bölge ekonomisi açısından değerli madenlerin ülke dışına çıkarılmasının da mahsurlu olabileceği fikri göz ardı edilmediği '*Gümüş (onların) 3'ünün adına ülke dışına geçti (çıktı)*' ifadesinden anlaşılmaktadır.

KT 4, No. 14 Tablet in tercümesi

Ön yüz. 3, 2/3 ma-na 8 GÍN KÙ.BABBAR / ša tám-kà-ri-im A-šur-mu-ta-pi-il₅ Sà-ha-ar-li ⁵ ù I-dí-Ku-bu-um il₅-qé-ú iš-tù ha-ra-nim i-tù-ru-ni-ma 3 2/3 ma-na 8 GÍ[N] KÙ.BABBARáp -šu tám-kà-ru-um ¹⁰ i-lá-qé-ma **Arka yüz.** né-ma-lam 3 šu-nu i-zu-zu KÙ.BABBAR eq- lam a-šu-mi 3 šu-nu-tí e-tí-iq KÙ.BABBAR a-num ¹⁵ ša A-šur- mu-ta-pi-il₅ IGI A-du-ma-an DUMU A-šur-lá-ma-sí IGI Ma-nu-ba-lúm-A-sùr DUMU Na-áb-Sú-en ⁶ ²⁰ IGI A-šur-ma-lik DUMU Sú-en 6 -na-da

"(1-6) Tüccarın 3 2/3 mina 8 šeqel gümüşünü Aššur-muttappil, Saharlı ve İddi(n)-Kūbum aldılar. (6-10) Onlar (ticarî) seyahatten döndükten sonra 3 2/3 mina 8 šeqel (olan) kendi gümüşünü tüccar alacak ve (11-13) kazancı onların 3'ü paylaşacaklar. (13-15) Gümüş (onların) 3'ünün adına ülke dışına geçti (çıktı). Bu gümüş Aššur-muttappil'indir. (16-21) Aššur-lamassī'nin oğlu Adduman'ın huzurunda, Nab-Su'en'in oğlu Mannum-balum-Aššur'un huzurunda, Su'en-nādā'nın oğlu Aššur-malik'in huzurunda." (Erkuş H., Gümüş A.,2019)

Resim 2 (Albayrak, 2006: 184), Kültepe Tabletleri IV, (1. Baskı), Ankara TTK Yayınları.

5. Ürün Maliyeti

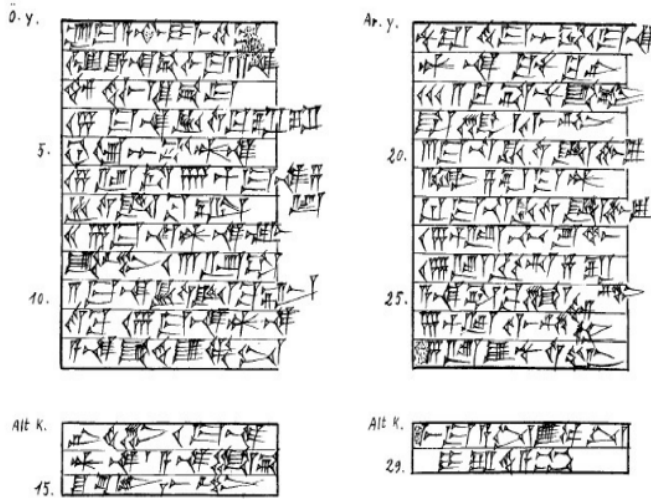
Bir şeyi üretmek, kullanıma sunmak her zaman masraflıdır. Bu ürünleri kullanıma sunarken değerini oluşturmak maliyeti ifade eder. Şartlar içerisinde makul bir kar sağlamak

ticaretin gereğidir. Bütün bu ticari ilişkiler ekonomik düzeyde olmalıdır. Alım gücü ve üretim masrafları birlikte değerlendirilmelidir. Bu kapsamda Kültepe tabletlerinden edinilen bilgiye göre bu ekonomik durum ürünlerin özellikle maden satışlarında ön plana çıkmaktadır. Bir ürünün maliyeti, gümüş ile kıyas yapılarak ticari amaçla değerlendirilmesinden bahsedilmektedir

KT 1, No. 23 um-ma A-šur-i-mi-ti-ma ù E-na-Be-lúm-ma a-na Im-dí-lim qí-bi-ma 15 ma-na KÙ.BABBAR Ku-ra-ra ⁵. ub-lam 2 GÚ AN.NA 14 GÍN.TA 8 1/2 ma-na 4 GÍN KÙ.BABBAR it-ba-al 26 ma-na AN.NAak qá-tim 13 GÍN.TA ¹⁰. 2 ma-na KÙ.BABBAR it-ba-al ŠÀ.BA 16 ma-na AN.NA a-na qá-ti Ú-sá-nim ^K. ni-dí-in 10 ma-na AN.NA a-na li-bi ¹⁵. šu-uq-lá-tim **Arka yüz.** nu-ra-dí-ma 2 GÚ 10 ma-na AN. NA ku-nu-ku-ni 32 ku-ta-nu qá-dum ša li-wi-tim ²⁰. 3 ma-na KÙ.BABBAR it-bu-lu 2 ANŠE ša-la-ma-an 2/3 ma-na KÙ.BABBAR it-bu-lu 15 1/2 GÍN te 9-šù-bu 17 GÍN ig-ri sà-ra-dim ²⁵. a-na ta-ba-li-im 7 1/2 GÍN wa-ší-tum [1] 6 GÍN ù-nu-ut ANŠE K. mi-ma a-nim Ú-sá-num i-ra-dí-a-kum

Tabletin tercümesi

“(1-3) Aššur-imitti ve Enna-Bēlum, İmdī-ilm'a şöyle söyle derler: (4-5) 15 mina gümüşü Kurara bana getirdi. (5-7) 2 bilat kalay 14'er šeqel'lik (miktarı 1 šeqel gümüşten) 8 1/2 mina 4 šeqel gümüşe mal oldu. (8-10) 26 mina serbest kalay 13'er šeqel'lik (miktarı 1 šeqel gümüşten) 2 mina gümüşe mal oldu. (11-13) İçinden 16 mina kalayı Usānum'un hissesi için verdik. (13-16) 10 mina kalayı büyük paketin içine ilâve ettik ve 2 bilat 10 mina kalay bizim mührümüz (altındadır). (18-20) 32 kutānum-kumaşı sargı bezi ile berâber 3 mina gümüşe mal oldu. (21-22) 2 kara eşek 2/3 mina gümüşe mal oldu. (23-27) Maliyet hesabı için 15 1/2 šeqel ek harcamalar, 17 šeqel sürücü ücreti (yanında), 7 1/2 šeqel ihraç vergisi, [1] 6 šeqel eşeğe âit eşyâyı, (28-29) bütün bunları sana Usānum getiriyor.”

Resim 3. (Bilgiç vd., 1990: 141). (Erkuş H., Gümüş A.)

6 İskonto

Ticarette arz talep önemli bir etkidir. İskonto bir malın satıcı ve alıcı arasında ortak bir değerde buluşmasını sağlar. İnsanların ekonomik alım gücüyle doğrudan ilişkili bir durum söz konusudur. Alıcı açısından yüksek fiyat olması durumunda, satıcı açısından daha az kar

düşünülerek şartlar gereği fiyatta indirimler söz konusu olabilmektedir. Tablet KT 7-a, No. 243 de bir kumaşın satış fiyatında tenzilat yapıldığı anlatılmaktadır.

KT 7-a, No. 243 um-ma um-me-a-nu-ma A-šur-ba-ni Šu-Hu-bur ú Da-dí-a-ma a-na A-šur-SIPA qí-bi-ma ⁵. 4 GÚ 20 ma-na AN.NA ku-nu-ku 20 ma-na a-qá-tim ni-dí-in 17 1/3 GÍN.TA KÙ-pi 16 ma-na 9 ¼ GÍN 10 TÚG ku-ta-nu 1 1/3 ma-na lá 1 ½ [GÍN] ¹⁰. it-bu-lu 8 TÚG šu-ru-tum ½ ma-na 5 GÍN it-bu-lu ½ ma-na 1 GÍN be-ú-lá-at ^K kà-ša-[ri]-im **Arka yüz.** a x [x xx]-DINGIR ¹⁵ [x x x x x] a x[x x x x x]šu-nu 2/3 GÍN [x x x x] ku 9 1/3 GÍN [x x] x ŠUNIGIN lu-qú-ut 19 ½ ma-na 5 lá ¼ GÍN ²⁰. ^dEn-líl-ba-ni i-ra-[dí]-a-kum x TÚG ba-tí-qú i-ba-tù-qú-ni ^K. um-ma ni-nu-ma li-bu-šu lá i-la-mì-in? S.K. 25. TÚG? nu-šé-bi4-il5-ma i-šé-ep-kà A-šur-SIPA. me tù a wa nu-za-kà-kum

Tabletin tercümesi

“(1-4) Sermayedar, Aššur-bāni, Šū-Hubur ve Dādiya şöyle söylüyor, Aššur-rē’ī’ye söyle: (5-7) 4 talent 20 mina mühürlü kalayı, 20 mina serbest kalayı verdik. (7-10) 17 1/3’er šeqel üzerinden gümüş olarak değeri 16 mina 9 šeqel’dir. 10 kutānu-kumaşı 1 1/3 mina’dan 1 ½ šeqel eksik (gümüş) tuttu. (10-11) 8 šuruttu-kumaşı ½ mina 5 šeqel tuttu. (12-18) ½ mina 1 šeqel kervan refakatçisinin kullanımı (için) ... 2/3 šeqel .. 9 1/3 šeqel. (19-20) Toplam ticari mal 19 ½ mina 5’ten ¼ eksik šeqel’dir. Enlil-bāni sana getiriyor. (21-22) x kumaşın (fiyatını) azaltacakları (hususunda) (23-27) biz şöyle söyledik: Onun kalbi rahatsız olmasın, kumaşları biz gönderdik ve senin vasıtanla Aššur-rē’ī serbest bırakacağız. (Erkuş H., Gümüş A.,)

7. Para

Bir nesnenin para olarak kullanılması, karşılığında ürün alıp satılması ticari akışı olumlu etkileyecektir. Bu düzenlilik insanların alışverişini kolaylaştırırken ekonomik olarak ticari ilişkiyi daha düzenli hale getirecektir. Özellikle Kaniş- karum’un da Asurlu tüccarların farklı türdeki (kumaş, maden) gibi ürünlerinin pazarlanmasın da her zaman takas yolu güçlük çıkartmaktadır. Bu ürünler için karşılığı olan bir değer bulunması ticareti kolaylaştırmakta ve ekonomiyi canlandırmaktadır. O dönemde Asurlu tüccarlar ile kanişliler arasında *Amūtum* adı verilen bir tür para yerine nesne kullanılmışlardır. Araştırmacılar *amūtum* hakkında yaptığı özgün çalışmada, *amūtum*’un 600 santigrat derecede eritilip şekillendirilebilen ve kalıba dökülebilen, orta derecede kıymetli bir taş olan ametist (kuvars, kaya kristali) olduğunu iddia etmiştir. (Erkut S.)

Amūtum hakkında “O *amūtum*’u arıttı ve 2/3 šeqel (lik) külçesini çıkardı. Arıtma ve kırma sırasında (*amūtum*) azalmıştır.

CCT 4, 4a: ³⁸..... a-mu-tam ³⁹ iş-ru-up-ši-ma 2/3 GIN ⁴⁰ ki-iş-ru-um e-li-a-am ⁴¹ lu i-na ša-ra-pi-im ⁴² lu i-na <i>-še-ra-tim ⁴³ mu-ṭa-e (Günbattu C.)

Bir diğer ATHE 28 tablet bilgisine bakılacak olunursa. Madenlerin Kanişten Asur’a götürüldüğü, çoğu zaman eritildiğinde cüraf çıkması nedeniyle madenlerin ağırlıklarından değer kaybettiğini, bu kayıplardan sorumlu olmadıklarını yine birbirlerine yazdıkları mektupta bildirmekteler.

ATHE 28: ⁵ 18 ma-na KU.BABBAR ku-nu-ki-ka ⁶ I-li-ba-ni ub-lam 6 GIN ⁷ i-na ma-ša-im im-ti ⁸ 1 GIN KU.BABBAR a-na na-pa-hi-im ⁹ u e-ši ni-di-in ¹⁰ 3 2/3 GIN 15 ŠE mu-su-ka-u ¹¹ ku-nu-ku-ni i-na E ¹² Pu-šuke- en₆ i-ba-ši ¹³ 16 1/2 GIN lu ki-ib-sa-tim ¹⁴ lu mu-ṭa-u KU.BABBAR-ap-ka ¹⁵ i-b[i₄-t]i-[i]q

(B. Kienast 1960,).

“İlī-bāni senin mührün altında buraya 18 mina (9 kg.) gümüş getirdi. Arıtma sırasında 6 şeqel azaldı. Madenci ve odun için 6 şeqel ödedik. 3 2/3 şeqel 15 ŠE (gümüşe ait) cüruf mührümüz altında Pūšukēn’in evinde bulunmaktadır. Senin gümüşün hem kesinti hem de kayıp (sebebiyle) 16 . şeqel azalmıştır.” (Günbattu C.)

8. SONUÇ

Kültepe tabletlerinde elde edilen bilgiler kaniş halkının sosyal yaşam durumlarını yansıtmaktadır. Bir toplumun en önemli gayesi yaşam standartlarını üstün tutmasıdır. Kaniş halkı da yaşam şartlarını kolaylaştırmak için ihtiyaçlarını en ekonomik şartlar içerisinde gidermeye çalışmışlardır. Birbirleri ile olan ticari ilişkilerde, faizle para alma ve ödeme süreleri de göz önüne alarak ekonomik bir uygulama gerçekleştirmişlerdir. Aynı şekilde bölgeye gelen Asurlu tüccarlar ile yapılan her türlü ürün alım satımında kar amacı gütmüş, gerektiğinde maden takası, gerektiğinde para karşılığı olana (*amūtum*) değerli maden kullanılarak kişisel ekonomi, tüccarlardan ürün ve köprü geçiş vergileri alarak devlet bütçesi düşünülmüştür. Yaklaşık M.Ö. 2 bin yıllarında, ele alınan tabletler ışığında, Kaniş halkının hayatlarını iyi bir ekonomik şartlarda yaşadıkları görülmektedir.

Kısaltmalar

AKT	: Ankara Kültepe Tabletleri,
ATHE	: Asur Metinleri
Öy	:Ön yüz
Ay	:Arka yüz
Alt K	:Alt kenar

KAYNAKÇA

1. Günbattu C. 2017 ‘Kültepe - Kaniş Anadolu’da İlk Yazı, İlk Belgeler’ Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 89
2. J. G. Derksen 2005, s. 23. “Metals According to Documents from Kultepe-Kanish Dating to the Old Assyrian Colony Period”, *Anatolian Metal III, (Der Anschnitt Zeitschrift für Kunst und Kultur im Berbau, Beiheft 18)*.
3. H. Sever 1990, ‘Yeni Kultepe Tabletlerinde Gecen ‘kīma awāt naru’aim’ Tabiri ve Değerlendirilmesi”, *DTCFD 34*, s. 251-265.
4. Veenhof K.R. 1995, “In Accordance with the Words of the Stele” Evidence for Old Assyrian Legislation *Chicago-Kent Law Review 70/4*, s. 1717- 1744.
5. Donbaz V. 1989, “Some Remarkable Contracts of 1-B Period Kultepe-Tablets”, *Studies in Honour of Tahsin Ozguc*, Ankara, s. 75-98.
6. V. Donbaz 1993, ‘Some Remarkable Contracts of 1-B Period of Kultepe-Tablets II’, *Studies in Honour of Nimet Ozguc*, Ankara, s. 131-154.
7. Donbaz V.2004, “Some Remarkable Contracts of 1-B Period Kultepe Tablets III”, *Hethitologische Studien zum Gedenken an Emil Orgetorix Forrer*, s. 271-284.J. Eidem
8. Özgüç T. 1986, s. XV. Kültepe-Kaniş II, Ankara.
9. Albayrak İ. 1998, “Koloni Çağında Yerli Bir Bayan ‘Madawada’, 3. UHKB, s. 1-14.

10. Günbattı C. 2017 ‘Kültepe - Kaniş Anadolu’da İlk Yazı, İlk Belgeler’ Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 89
11. Albayrak İ. 2001. ‘Kultepe Metinlerinde Gecen ma’u ‘su’ Kelimesi”, 2000 AMMY,s. 300-311.
12. Veenhof K.R. 1972, *AOATT: Aspects of Old Assyrian Trade and its Terminology*, Leiden. s. 30-33.
13. Veenhof K.R. 1972, *AOATT: Aspects of Old Assyrian Trade and its Terminology*, s. 219 v. d. Leiden.
14. Bayram S. 1993, ‘Ankara Kültepe Tabletleri I, s. 6-13. AKT. 1TTKY VI/33, Ankara.
15. Günbattı C. 2004, ‘Kültepe - Kaniş Anadolu’da İlk Yazı, İlk Belgeler’ Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları s. 249-268
16. Dercksen J.G. 1996, ‘The Old Assyrian Copper Trade in Anatolia’,
17. PIHANS 2004 ‘Old Assyrian Institutions, (MOS Studies).s. 184.
18. Günbattı C. 2017 ‘Kültepe - Kaniş Anadolu’da İlk Yazı, İlk Belgeler’ Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 89 AKT 3, 452004, s. 249-268
19. Çeçen S. 1995, “*mūtānu* in den Kültepe-Texten”, *ArAn* 1, s. 43-72. Kt. 88/k 97b
20. Gümüş, A. 2019. Asur Ticaret Kolonileri Döneminde (M.Ö. 1974-1719), Anadolu’da Muhasebe Ve Finans Uygulamaları, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi
21. Erkuş H., Gümüş A.,2019 ‘MÖ 2. Binli Yıllarda Anadolu’da Maliyet Kayıtları’, Dicle University Journal Of Economics And Administrative Sciences., Volume: 9, Issue: 18, Pages: 277-295 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/868598>
22. Albayrak, İ., 2006, ‘Kültepe Tabletleri IV’, 1. Baskı sayfa 184, Ankara TTK Yayınları.
23. Erkut S. “Kultepe Metinlerinde Gecen *amūt (um)* Uzerine”, *Bellekten*, 260,s.1-4.
24. BKienast B. 1960, *Die Altassyrischen Texte des Orientalischen Seminars der Universitat Heidelberg und der Sammlung Erlenmeyer* s. 39 ATHE. Basel, Berlin.